

Vem kan man lita på? Skolelevers förtroende för skolpersonal

Sven Trygged¹ Åsa Backlund² Stig Elofsson³

¹Docent Högskolan i Gävle, Akademin för hälsa och arbetsliv, 801 76 Gävle. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete, 106 91 Stockholm. E-post: sven.trygged@socarb.su.se. ²Fil dr, Högskolan i Gävle, Akademin för hälsa och arbetsliv, 801 76 Gävle. E-post: asa.backlund@hig.se. ³Docent, Högskolan i Gävle, Akademin för hälsa och arbetsliv, 801 76 Gävle. E-post: stig.elifsson@hig.se.

Syftet var att studera skolelevers förtroende för lärare och elevhälsopersonal i förhållande till sociala bakgrundsfaktorer och familjesituation. Elever från mellan-, högstadium samt gymnasieskolan (n=28,798) besvarade enkätfrågor på skoltid. Elevernas svar analyserades med binära logistiska regressioner. Resultatet visar att elever som har förtroende för skolpersonal oftare har förtroende för sina föräldrar, bor med båda föräldrarna och kommer från resursstarka hem. Äldre elever har mer sällan förtroende för skolpersonal än yngre. Äldre elever med invandrabakgrund har i lägre grad förtroende för skolpersonal än de med svensk bakgrund. Pojkar på högstadiet uppger oftare att de har förtroende för lärare än flickor, medan flickor i högre grad har förtroende för skolsköterska.

The aim was to study students' confidence in teachers and personnel in school health services. Students from 4th grade to upper secondary school (28,798) responded to questionnaires in class. The responses were analysed using binary logistic regressions. The results show that students who have confidence in school staff more often have confidence in their parents, live with both parents, and in homes with good material standard. Older students have less often confidence in school staff than younger. Among the older students, those with immigrant background have confidence in school staff less often than students with Swedish background. Boys have somewhat more often confidence than girls in teachers and girls more often confidence in school nurses.

Inledning

En betydande del av barns och ungas tid tillbringas i skolan och de relationer som knyts där varar ofta i flera år. Forskning visar att relationen till lärare har betydelse för barns skolprestationer och hälsa (Hattie 2009, Olsson 2011, Skolverket 2009, Westling Allodi 2010). Särskilt starkt har detta

samband visat sig vara för barn och unga från familjer med sämre förutsättningar avseende socioekonomisk situation (Olsson 2009). För barn i utsatta hemmiljöer kan nära relationer till vuxna utanför familjen erbjuda ett socialt stöd som kan skydda mot framtida problem (Garbarino 1992,

Lagerberg & Sundelin 2000). Att barn känner förtroende för vuxna som finns nära dem i deras vardag kan också ses som en förutsättning för att barn som får illa ska våga berätta om sin situation. Mot denna bakgrund kan barns relationer till vuxna i skolan ses som en nyckelfaktor både i det pedagogiska och hälsofrämjande arbetet i skolan i allmänhet och i stödet till barn i socialt utsatta livssituationer i synnerhet. I detta sammanhang har lärare och elevhälsopersonal en viktig roll.

Elevhälsan innefattar ”medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser” i skolan. Elevhälsans personal ska i första hand arbeta förebyggande och hälsofrämjande genom att skapa miljöer som främjar elevernas lärande, utveckling och hälsa. De ska även stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål i individuellt riktat arbete och undanröja hinder för lärande (SFS 2010:800, 2 kap, 25§, Skolverket 2010a). I arbetet med att skapa en hälsofrämjande skola betonas ofta goda relationer till skolans vuxna (Nilsson & Sandström 2001, Persson & Svensson 2005, SOU 2000:19). Förutom pedagoger är det i första hand skolsköterskor och skolkuratorer som finns tillgängliga på skolan för att stödja eleverna (Backlund 2007). När det gäller barns relationer till vuxna i skolan är det framförallt relationen till lärare som har belysts i tidigare forskning. Enligt Olsson (2009) har barn med sämre socioekonomiska förutsättningar, oftare en bristande relationen till lärare än barn med bättre förutsättningar i detta avseende, vilket reser frågor om hur skolan lyckas med att fånga

upp dessa barns behov. Vi vet mycket lite om elevhälsans arbete, vad det betyder för eleverna, och i vilken mån elevhälsans yrkesgrupper når elever som behöver särskilt stöd. Vi behöver också mer kunskap om hur barns och ungas förhållanden i hem och skola hänger samman. Svenska studier pekar mot att utsatta barn och unga riskerar att falla ur de generella stödsystemen, eftersom dessa förutsätter att det finns vuxna som ser till att barnen får del av dem (Socialstyrelsen & Centre for Health Equity Studies 2012, s.115). Ett rimligt antagande är att förtroendefulla relationer kan betraktas som en resurs som ökar möjligheten att få olika former av stöd i skolan.

I denna studie undersöker vi hur barns och ungas förtroende för vuxna i skolan - lärare, skolsköterskor och skolkuratorer - hänger samman med barnens sociala situation. Vi har inte funnit någon tidigare svensk forskning som direkt behandlar barns och ungas förtroende för skolpersonal. Studien kompletterar även tidigare forskning genom att undersöka barnens relationer till både lärare och elevhälsopersonal, samt genom att analysera hur relationerna i skolan förhåller sig till barnets sociala bakgrund och familjesituation.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna var att beskriva och analysera skolelevers förtroende för lärare och elevhälsopersonal, i förhållande till sociala bakgrundsfaktorer och familjesituation

- I vilken utsträckning har elever i grund- och gymnasieskolan förtroende för lärare, skolsköterska och

- kurator?
- Hur hänger förtroende för vuxna i skolan samman med elevernas familjesituation, förtroende för föräldrar och familjens materiella resurser?
 - Finns skillnader beroende på kön, ålder och utländsk bakgrund när det gäller ovanstående frågor?

Metod

Det datamaterial som används i forskningsprojektet har hämtats från undersökningar av barns/ungdomars levnadsvillkor genomförda i olika kommuner under perioden 2003-2009. Undersökningarna har genomförts av Ulf Blomdahl vid idrottsförvaltningen i Stockholm och Stig Elofsson, verksam vid institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet och Högskolan i Gävle. Studierna har i de flesta fall varit speciellt inriktade mot barns/ungdomars fritidssituation men innefattar i samtliga fall uppgifter om barnens/ungdomarnas sociala bakgrund, relation till vuxna, skolsituation, hälsorelaterad livsstil samt hälsa och livskvalitet. (Se vidare under urval och studiernas genomförande.)

Etik

Projektet nyttjar data från enkätsvar som samlats in för statistiska ändamål av olika kommuner i samarbete med forskarna Blomdahl och Elofsson. Enligt avtal har dessa fri tillgång till att använda det insamlade materialet för forskning. Det finns inga personuppgifter och enkätsvaren kan inte knytas till enskild person. Inga uppgifter om enskilda kommuner (utöver basdata om antal svarande elever) presenteras.

Resultaten redovisas på så sätt att inga personer kommer till skada och studien följer i övrigt god forskningssed.

Begrepp och operationaliseringar

Förtroende

I den här studien har förtroendefulla relationer operationaliserats som ”förtroende för”. Eleverna har fått svara på frågan *Vilka personer har du förtroende för?* där följande alternativ ingår (utan begränsning): egen förälder/föräldrar, mormor/morfar/farmor/farfar/annan äldre släkting, någon kompis förälder, någon lärare, skolsköterska, skolkurator, någon socialsekreterare/fältsekreterare, någon fritidsledare, någon idrotts-/föreningsledare, personal på ungdomsmottagning, någon bibliotekarie, någon polis, annan vuxen. Denna fråga används både för att mäta elevernas förtroende för skolpersonal och för föräldrar. När det gäller förtroende för föräldrar överensstämmer resultaten i denna studie väl med andra liknande studier (Olsson 2009, SOU 2001:55).

Familjesituation

Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med?* med svarsalternativen: mamma och pappa, endast mamma, endast pappa, mamma och annan vuxen, pappa och annan vuxen, ibland mamma/ibland pappa, annan/andra vuxna, jag bor själv. I analyserna kompletteras frågan om familjesituationen med uppgifter om man har förtroende för föräldrar.

Materiella resurser

Som beskrivning av ungdomarnas

socioekonomiska situation används måttet *familjens materiella resurser*, vilket innefattar en gruppering i fem grupper med utgångspunkt från familjens boende samt tillgång till bil, båt och sommarstuga (se närmare i Blomdahl & Elofsson, 2006, s 29). Grupperingen kan ses som en hierarki från familjer med mycket små till familjer med mycket stora resurser. Detta, eller liknande, mått har använts i flera andra studier (se t ex Nilsson, 1998; Larsson, 2008). En fördel med att använda detta mått i jämförelse med t ex mått som utgår från föräldrars utbildning och syster-sättning är att det interna bortfallet blir begränsat.

Utländsk bakgrund

Som mått på utländsk bakgrund används uppgifter om huruvida ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej. Frågorna har följande formulering: *Är du (din pappa, mamma) född i Sverige? (Nej/Ja)*. Med

utgångspunkt från svaren på dessa tre frågor grupperas ungdomarna i fyra grupper i hierarkisk ordning från ungdomar utan invandraranknytning till ungdomar med stark invandraranknytning på följande sätt: Ungdomar med svenskt ursprung, svag invandraranknytning (t ex en förälder född utomlands, andra generationens invandrare (bägge föräldrar födda utomlands, själv född i Sverige) samt första generationens invandrare (själv och bägge föräldrar födda utomlands).

Urval och studiernas genomförande

Studierna har genomförts i form av enkäter under lektionstid där personal varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. I varje kommun har urvalet av elever gjorts slumpmässigt. Urvalet av kommuner är dock ett tillgänglighetsurval.

Bortfallet innefattar elever som av

Tabell 1. Antal elever som besvarat enkäterna efter kön, stadium och ort.

Ort år	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Eskilstuna 2008	#	#	105	129	#	#
Haninge, 2004	###	###	286	299	214	234
Haninge 2008	372	335	377	291	409	351
Helsingborg, 2003	###	###	422	341	424	407
Helsingborg, 2006	###	###	429	376	423	401
Helsingborg 2009	385	400	373	362	344	309
Huddinge 2009	438	463	###	###	###	###
Jönköping 2003	335	334	579	523	351	328
Jönköping, 2006	358	341	634	609	506	453
Jönköping 2009	372	354	551	574	551	503
Lidingö, 2003	319	297	246	248	#	#
Lidingö 2007	#	#	306	272	238	238
Linköping 2010	###	###	551	574	371	313
Norrköping 2008	#	#	610	568	334	328
Stockholm, 2004	###	###	1760	1744	723	803
Totalt	2579	2524	7229	6910	4888	4668

Här genomfördes ingen undersökning på detta stadium. ## Undersökningar har genomförts men centrala variabler saknas.

olika anledningar (t ex sjukdom) varit frånvarande vid den aktuella lektionen och uppgår till cirka 10 % på mellanstadiet¹, 15 % på högstadiet samt har varierat mellan 15-25 % på gymnasiet. Data innefattar studier från Haninge (2004, 2008), Helsingborg (2003, 2006, 2009), Jönköping (2003, 2006, 2009), Lidingö (2003, 2007) samt Stockholm (2004) (fördelningen på kommun respektive utbildningsnivå framgår av Tabell 1.)

Undersökningsgrupp

I tabell 1 redovisas antalet elever som deltagit i de olika undersökningarna som utgör materialet för artikeln, sammanlagt ingår 28 798 elever. Ser man till vilka orter som ingår handlar det genomgående, vid sidan om Stockholm och två kranskommuner till Stockholm, om större städer.

Statistiska metoder

Inledningsvis presenteras deskriptiv statistik över andelen elever som uppger att de har förtroende för lärare, skolsköterska och kurator, fördelat på kön och stadium. Därefter redovisas resultatet av binära logistiska regressioner med förtroendet för lärare, skolsköterska respektive skolkurator som beroende variabler. De oberoende variablerna som ingår i dessa analyser är familjesituation, förtroende för föräldrar, familjens resurser samt utländsk bakgrund.

Resultat

I tabell 2 redovisas andelen elever som har förtroende för föräldrar, lärare,

skolsköterska samt kurator efter stadium och kön.

Inte särskilt oväntat är lärarna den yrkesgrupp i skolan som elever oftast har förtroende för, det är trots allt personer som de träffar kontinuerligt och dagligen i skolan. Andelen som har förtroende för skolsköterska är lägre, vilket kan förklaras av att detta är en yrkesgrupp som man inte träffar lika ofta. Det är också möjligt att det på vissa skolor finns mycket begränsad tid då man kan träffa en skolsköterska. Att lägst andel har förtroende för kurator är kanske inte heller så förvånande. Det är mycket möjligt att det inte finns kuratorer i alla skolor (något som vi saknar uppgifter om).

Sammantaget uppger ungefär hälften av eleverna att de har förtroende för någon vuxen i skolan. Äldre elever uppger i lägre utsträckning att de har förtroende för samtliga yrkesgrupper. Könsskillnaderna är begränsade men värt att notera är att pojkar oftare har förtroende för lärare på högstadiet och gymnasiet. En mindre grupp av eleverna har markerat att de har förtroende för skolsköterska och/eller kurator, men inte lärare. Denna grupp är större bland flickor än bland pojkar.

Vi övergår nu till frågan om hur förtroendet för skolpersonal hänger samman med elevernas sociala bakgrund och familjesituation. Dessa resultat redovisas separat för respektive yrkesgrupp. I tabell 3 presenteras resultaten av den logistiska analysen med förtroende för

¹Vi använder mellan- och högstadium då dessa är välkända stadietbegrepp även om de inte formellt används i Skolverkets publikationer

Tabell 2. Andel (%) elever som har förtroende för föräldrar samt skolpersonal efter kön och stadium (#).

Har förtroende för	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar 3946	Flickor 3921	Pojkar 7305	Flickor 6902	Pojkar 5189	Flickor 5051
N=						
Föräldrar	90	91	83	82	82	82
Lärare	52	51	40	32***	32	26***
Skolsköterska	33	36**	20	20	16	17*
Kurator	21	19	13	14	10	9
Förtroende skolpersonal						
Ingen	43	40	53	56	61	62
Ej lärare men skolsköterska eller kurator	4.5	8.9***	7.0	11.8***	7.6	11.8***

På varje stadium har skillnaderna mellan kön testats med Fisher's exakta test. Utfallet av dessa test redovisas i anknytning till uppgifter för flickor; + p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

lärare som beroende variabel.

Det är uppenbart att förtroendet för lärare är starkt kopplat till om eleverna har förtroende för föräldrar eller ej. Elever som saknar detta har i klart mindre utsträckning förtroende för lärare. Bland mellan- och högstadieflickor liksom bland högstadiepojkar är förtroendet för lärare klart lägre bland dem som bor med en ensamstående mamma eller med mamma och styvpappa. Ett gemensamt drag tycks vara

att förtroendet för lärare ofta är högre bland dem som bor med bägge föräldrar. På mellanstadiet och gymnasiet är förtroende för lärare vanligare bland elever som kommer ifrån materiellt mer välbeställda familjer. Sambanden med utländsk bakgrund är svagare men det finns tydliga indikationer på att utländsk bakgrund är kopplat till lägre förtroende för lärare bland högstadie- och gymnasieelever.

I tabell 4 redovisas motsvarande resul-

Tabell 3. Förtroende för lärare. Samband med social bakgrund och familjesituation. Förklaringsgrad och oddskvoter efter kön och stadium.

Variabel	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Pseudo R ² (Nagelkerke)	5.8	4.3	2.9	2.1	2.8	2.9
<i>Familjesituation: Bor med</i>	+	**	*		*	
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	0.82	0.67**	0.71***	0.83*	0.95	0.78*
Ensam pappa	1.00	1.29	1.05	1.16	0.83	0.63+
Mamma + annan vux en	0.78*	0.74**	0.84*	0.86*	0.86	1.04
Pappa + styvmamma	0.60+	0.79	0.83	0.93	0.74	0.93
Växelvis	0.99	1.18	0.76	0.76	0.70	0.77
Ensam					1.58	1.08
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	***	***	***	***
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Nej	0.31***	0.38***	0.50***	0.53***	0.52***	0.54***
<i>Familjens materiella resurser</i>	***	**			*	+
Myccket stora	1.38*	1.13	1.19	1.17	1.41**	1.38*
Ganska stora	1.33**	1.18+	1.11	1.08	1.05	1.02
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	0.74**	0.80*	1.04	0.97	0.84	0.90
Små	0.89	1.56+	1.04	0.94	1.05	0.83
<i>Utländsk bakgrund</i>			+		+	**
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag	0.95	1.10	0.86+	1.05	0.91	1.02
Andra geninvandrare	1.02	0.98	0.88+	0.83*	0.95	0.66**
Första geninvandrare	0.89	0.83	0.84	1.02	0.72*	0.72*

+ p<0.10; * p<0.05; ** p<0.01; *** p<0.001.

Tabell 4. Förtroende för skolsköterska. Samband med social bakgrund och familjesituation. Förklaringsgrad och oddskvoter efter kön och stadium.

Variabel	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Pseudo R² (Nogelkerke)</i>	6.0	3.0	3.3	2.2	2.8	1.0
<i>Familjesituation: Bor med</i>			+	**		
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	0.99	0.98	0.86	0.71**	0.99	0.91
Ensam pappa	1.26	0.90	0.72	0.99	0.75	0.97
Mamma + annan vuxen	0.93	0.94	0.94	0.81*	0.86	0.99
Pappa + styvmamma	1.14	0.85	0.58**	0.60**	0.55	0.88
Växelvis	1.25	0.94	0.60+	1.09	1.13	0.62
Ensam					0.80	0.88
<i>Förtroende för föräldrar</i>	***	***	***	***	***	***
Ja	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Nej	0.20***	0.42***	0.39***	0.56***	0.49***	0.67***
<i>Familjens materiella resurser</i>	***	***			*	+
Mycket stora	1.34*	1.60**	1.11	0.96	1.04	1.34+
Ganska stora	1.43***	1.19*	0.98	1.04	0.98	1.24*
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	0.95	0.78*	1.04	1.00	0.64	1.11
Små	0.98	1.36	0.93	0.84	0.63	0.88
<i>Utländsk bakgrund</i>		*	**	**	*	
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag	0.89	0.91	0.71**	0.91	0.89	1.01
Andra geninvandrare	0.86	1.28*	0.90	0.66***	0.72*	0.97
Första geninvandrare	0.71+	0.79	0.68**	0.89	0.66*	0.95

+ p<0.10; * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

tat avseende förtroende för skolsköterska.

Liksom när det gäller förtroende för lärare framträder de starkaste sambanden med förtroende för föräldrar. Ungdomar som har förtroende för föräldrar har också i högre utsträckning förtroende för skolsköterska. Familjesituation tycks efter kontroll för detta ha en mer begränsad betydelse utom bland högstadieflickor. I denna grupp kan man konstatera ett lågt förtroende för skolsköterska bland dem som bor med en ensamstående mamma eller där föräldern skaffat sig en ny partner. Även här framträder samband som visar att förtroendet för skolsköterska är högre bland elever från mer välbeställda familjer. På högstadiet och bland gymnasiepojkar gäller också att förtroendet är lägre bland andra och/eller

första generationens invandrare, även efter kontroll för familjens resurser.

Slutligen redovisas i tabell 5 motsvarande resultat avseende elevernas förtroende för skolkuratorn:

Liksom för övriga yrkesgrupper framträder mycket starka samband med förtroende för föräldrar. De som har förtroende för föräldrar har också i högre grad förtroende för kurator. Sambanden med familjesituation liksom med familjens resurser är efter kontroll för detta svaga. Möjligen kan man notera en tendens till ett negativt samband med familjens resurser för pojkar på högstadiet, då högstadiepojkar från familjer med mindre resurser oftare förtroende för kurator, än de pojkar som kommer från mer välbeställda familjer. Noteras bör också att sambandets rikt-

Tabell 5. Förtroende för kurator. Samband med social bakgrund och familjesituation. Förklaringsgrad och oddskvoter efter kön och stadium.

Variabel	Mellanstadiet		Högstadiet		Gymnasiet	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
<i>Pseudo R² (Nagelkerke)</i>	6.8	4.0	2.9	0.6	1.5	1.2
<i>Familjesituation: Bor med</i>						
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	0.25+	0.98	0.88	0.92	1.18	1.08
Ensam pappa	0.00	3.68	0.54+	1.09	1.08	1.40
Mamma + annan vuxen	0.85	0.97	0.91	0.83+	1.09	1.08
Pappa + styvmamma	0.78	2.27	0.64*	0.79	0.91	0.95
Växelvis	1.09	1.28	0.63	0.85	0.54	0.76
Ensam					1.24	1.99**
<i>Förtroende för föräldrar</i>						
Ja	**	*	***	**	**	**
Nej	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	0.21**	0.38*	0.39***	0.72**	0.64**	0.62**
<i>Familjens materiella resurser</i>						
			*			
Mycket stora	1.30	0.66	0.86	1.01	0.80	1.09
Ganska stora	0.89	0.96	0.97	0.96	0.88	1.11
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	1.39	1.11	1.05	1.21+	0.83	0.89
Små	1.66	1.25	1.92**	0.91	0.72	0.77
<i>Utländsk bakgrund</i>						
			***		**	+
Svenskt ursprung	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Svag	1.18	1.67	0.76*	0.94	1.05	1.01
Andra gen invandrare	1.15	1.36	0.75*	0.80+	0.63	0.97
Första gen invandrare	0.74	0.96	0.54***	0.93	0.53	1.55*

+ p<0.10; * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

ning här avviker i förhållande till övriga yrkesgrupper. Bland högstadie- och gymnasiepojkar är det mindre vanligt att invandrarelever har förtroende för kurator. En intressant avvikelse är att första generationens invandrarflickor på gymnasiet i högre utsträckning har förtroende för kurator.

Sammanfattning och diskussion

Det övergripande syftet i den här studien var att beskriva och analysera skolelevs förtroende för skolpersonal med hänsyn tagen till barnens sociala bakgrund och familjesituation. Förtroende ses här som ett viktigt mått på goda relationer.

Vad visar studien?

Låg andel elever uppger att de har förtroende

för vuxna i skolan

Resultaten visar att hälften eller färre av eleverna från mellanstadiet upp till och med gymnasiet uppger att de har förtroende för någon lärare. Andelen som uppger att de har förtroende för skolsköterska är som mest en tredjedel av eleverna och för skolkurator en femtedel av eleverna (mellanstadiet). Genomgående finns en mycket tydligt tendens till ett minskat förtroende med ökad ålder. Flickor nämner mer sällan än pojkar att de har förtroendefulla relationer till lärare, Det senare kan ställas i relation till forskning som visar att många flickor i tonåren lider av psykisk ohälsa och att de är mer känsliga för relationen till och stödet från lärare, än pojkarna (Högdin 2007, Westling Alldi 2010). Flickor har dock i högre grad än pojkar förtroende för skolsköterska, och elevhälsans personal förefaller

kunna fungera mer kompenserande för flickor än för pojkar i de fall då förtroende för lärare saknas.

Vi har inte funnit några studier som studerat förtroende för skolpersonal på samma sätt men jämför man med andra likartade studier kan andelen elever som känner förtroende för vuxna i skolan tyckas anmärkningsvärt låg. Denna skillnad kan sannolikt förklaras av hur frågan har operationaliserats. I en studie av Högdin (2007) ställs en specifik fråga om eleverna har förtroende för lärarna, där ”inte någon lärare” är ett av flera fasta svarsalternativ. I Högdins studie svarar 85 procent av eleverna att de har förtroende för någon lärare. Skolverket mäter i en attitydundersökning elevernas förtroende till skolans personal genom en fråga om eleven skulle kontakta personal vid problem i skolan (vår kursivering), vilket en majoritet uppger att de skulle göra (Skolverket 2010b). Till skillnad från dessa studier har eleverna i föreliggande studie fått en öppen fråga om vilka personer de har förtroende för, där ”någon lärare” är ett av flera alternativ. En icke-markering (att man inte kryssat för ett alternativ) behöver inte motsvara en negativ inställning (missstro), utan kan mycket väl stå för en neutral attityd. Särskilt kan detta gälla elevhälsopersonalen, då det inte är säkert att eleverna haft någon personlig kontakt med dessa yrkesgrupper¹. Det mått som används i denna studie kan sålunda antas utgöra ett ”starkare” mått på förtroende än det som används av Högdin, samt med en vidare

betydelse än det som fångas in av Skolverkets attitydundersökning. Ett inte orimligt antagande är att det mått som används i denna studie även fångar in en upplevelse av emotionellt stöd. Andelen elever i Skolverkets undersökning som uppger att de ofta får stöd och uppmuntran i skolan ligger närmare den andel som i vår studie uppger att känner förtroende för någon lärare. En analys av en mindre del av materialet i denna studie stödjer detta antagande, då det finns en tydlig koppling mellan förtroende och upplevelse av att få stöd och stimulans (speciellt starkt när det gäller förtroende för lärare, resultatet redovisas ej).

Ät den som har ska varda givet?

Ett tydligt resultat av denna studie är att elever som uppger att de har förtroende för en eller båda sina föräldrar, i högre grad även uppger att de har förtroende för såväl lärare som elevhälsopersonal. I den mån samband framträder i övrigt är det som regel i den riktning att de elever som kan tänkas ha bättre förutsättningar att klara sig bra i skolan, i högre grad känner förtroende för vuxna i skolan. Elever som har det bättre ställt avseende materiella resurser i familjen, som bor med båda sina föräldrar och som har svensk bakgrund, har generellt sett i högre grad förtroende för vuxna i skolan. Tilläggas bör att utländsk bakgrund, att bo med ensamstående förälder eller att ha det materiellt sämre ställt förstås inte per automatik innebär sämre möjligheter att klara skolan. Men det är rimligt att anta att dessa faktorer generellt

¹ En jämförelse kan göras med undersökningar som mäter förtroende för myndigheter, där förtroendet blir lägre för myndigheter man inte kommer i kontakt med eller knappt känner till (Rönnerstrand & Johansson 2009).

sett kan innebära sämre möjligheter till stöd hemifrån.

Elevernas förtroende för elevhälsopersonal bryter mönstret i vissa fall

I resultatet finns även avvikelser från det ovan beskrivna mönstret när det gäller förtroendet för elevhälsopersonal. Flickor med utländsk bakgrund uppger i vissa åldersgrupper i högre utsträckning än flickor med svensk bakgrund, att de har förtroende för elevhälsopersonalen. Vidare uppger pojkar på högstadiet från familjer med lägre materiell standard i högre grad att de har förtroende för kurator, än pojkar från familjer med högre materiell standard. Resultatet tyder på att elevhälsan kan spela en viktig roll för dessa grupper av elever.

Implikationer för praktik och vidare forskning

Att alla barn – och särskilt de som lever med flera riskförhållanden - ska kunna få det stöd de behöver för att få en lyckad skolgång, är en viktig förebyggande insats på såväl individ- som samhällsnivå (Egelund & Hestbaeck, 2003, Garbarino 1992, Lagerberg & Sundelin 2000, Vinnerljung, Berlin & Hjern 2010). Att skapa förtroendefulla relationer mellan barn och vuxna i skolan är enligt tidigare forskning en viktig del av detta arbete (Hattie 2009, Olsson 2011, Skolverket 2009, Westling Allodi 2010). Denna studie visar att elever som i olika avseenden har sämre möjligheter till stöd hemifrån, i lägre grad än andra elever har förtroende för lärare, skolsköterska och kurator. Detta mönster kan tyckas gå stick i stäv med skolans och elevhälsans kompensato-

riska uppdrag att söka jämna ut olika förutsättnings betydelser för barns och ungas möjligheter. Att socioekonomiska faktorer har betydelse i skol-sammanhang är inget nytt. Samhälleliga strukturer reproduceras i mångt och mycket i skolan. Oftast är det betydelsen av föräldrars utbildningsnivå för skolprestationer som lyfts fram. Forskare har också lyft fram hur skolan som institution kan fungera diskriminerande för elever med utländsk bakgrund (se t ex Gruber 2007). Det avvikande mönstret som i denna studie framträder i vissa fall i relation till elevhälsans personal, tyder på att elevhälsan kan spela en viktig roll för vissa grupper av elever. Samtidigt kan man fundera över varför inte mönstret tyder på en mer kompenserande roll, då elevhälsan kan anses ha ett särskilt ansvar i detta hänseende

Hur kan förtroendet mellan elever och vuxna öka i skolan? Utifrån utvecklingspsykologiska perspektiv betonas de möjligheter som det lilla barnet ges till tillitsfulla relationer, för deras framtida förmåga att relatera till andra människor. De elever som inte känner förtroende för sina föräldrar kan antas ha fått med sig sämre förutsättningar i detta avseende och därmed skulle ett bristande förtroende kunna hänföras till individernas förmåga till tillit för andra människor. En skadad tillit kan vara svårare att bygga upp, vilket innebär att det kan krävas särskilda ansträngningar för att skapa förtroendefulla relationer till elever med bristande familjrelationer.

I terapeutiska sammanhang påtalas

ofta betydelsen av att bygga allianser mellan behandlare och klient för att nå önskat behandlingsresultat. Det finns även forskning som tar upp relationens betydelse i professionella verksamheter som inte är inriktade på (terapeutisk) behandling. Detta har bland annat betonats i den anglosaxiska forskningen om counselling. Counselling är svåröversatt begrepp men syftar på en typ av vägledande, stödjande samtal vägledda av ett empatiskt förhållningssätt. Personer som har olika typer av bekymmer söker ofta hjälp hos yrkesutövare som de känner och litar på, t ex läkare, sjuksköterskor, lärare, socialarbetare m fl. Det har visat sig att även om dessa yrkesgrupper har ett annat huvudsakligt uppdrag då de skall jobba för att personen ”ska bli frisk”, ”få godkänt betyg i svenska”, ”delta i en utredning om försörjningsstöd”, kan de genom att lyssna och stötta i rätt sammanhang genom ”mikrocounselling” eller ”inbyggd counselling” (McLeod 2010) bidra till att personen (patienten/klienten/eleven) känner sig sedd genom att berätta sin historia och på så sätt kan bli bättre motiverad att ta itu med svårigheter och arbeta mot ”huvudmålet”. (Se även Larsson & Trygged 2010). En medvetenhet om counsellingstraditionens betydelse bland skolpersonal skulle kunna ha betydelse för att utveckla relationerna och därmed även att påverka resultaten i skolan.

För fortsatt forskning kan det även vara intressant att knyta an till den pågående diskussionen om socialt kapital för hälsa och välbefinnande (se t ex Socialmedicinsk tidskrift nr 4-5, 2012). Förtroende är ett annat ord för tillit, det som är själva kärnan i teorin om

socialt kapital. Vår studie handlar om förtroende bland skolelever, men resultatet väcker frågor om när och hur förtroende/tillit egentligen byggs upp? Kristiansen (2005) skiljer på olika kategorier av tillit. Till skillnad från den från barndomen förvärvade tilliten, konstitueras en mer spontan form av tillit ständigt i relationer. Enligt Kristiansen har läraren en betydelsefull uppgift i att skapa en sådan tillit, som en förutsättning för skolans undervisande och socialiserande uppdrag. Fransson (2012) argumenterar på ett liknande sätt för att tillit ska ses som kopplat till sociala handlingar, snarare än till personliga egenskaper. Så vad skapar tillit i skolan? Det finns inga enkla svar, men det finns all anledning att utforska relationens och tillitens betydelse inom ramen för skolans pedagogiska och hälsofrämjande arbete för alla barn.

Slutsatser

Studiens viktigaste resultat är att elever som har högt förtroende för föräldrarna oftare än de som inte har ett sådant förtroende, även har högt förtroende för lärare och elevhälsopersonal. Även i andra avseenden pekar resultatet mot att elever som kan sägas ha bristande resurser i ett skolsammanhang, i lägre grad känner förtroende för vuxna i skolan än de som har bättre förutsättningar.

Referenser

- Backlund, Å. (2007) Elevvård i grundskolan. Resurser, organisering och praktik. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.

forskning och teori

- Blomdahl U, Elofsson S. (2006) Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö. Stockholm stad: Idrottsförvaltningen, forskningsenheten. Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete.
- Egelund. & Hestbaeck, (2003) Anbringelse af barn og unge uden for hjemmet: en forskningsoversigt. Köpenhamn: Socialforskningsinstituttet.
- Fransson, O. (2012) Tillit till professionella. I Björngren Cuadra, C. & Fransson, O. (red.) Tillit och förtroende. Ständiga utmaningar för professionella. Malmö: Gleerups.
- Garbarino, J. (1992) Children and Families in the Social Environment. New York: Aldine de Gruyter.
- Gruber, S. (2007) Skolan gör skillnad. Linköping: Linköpings universitet.
- Hattie, J.C. (2009) Visible learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London & New York: Routledge
- Högdin, S. (2007) Utbildning på (o)lika villkor – om kön och etnisk bakgrund i grundskolan. Stockholm: Stockholms universitet.
- Jonsson, J O (2001) 'Barns sociala demografi, familjeförhållanden och sociala resurser', i Jonsson, J.O., Östberg, V., med Brolin Läftman, S. och Evertson, M. Barns och ungdomars välfärd, Kommittén Valfärdsbokslut, SOU 2001:55. Stockholm: Fritzes.
- Kristiansen, A. (2005) Tillit og tillitsrelasjoner i en dervisingssammenheng. Oslo: Unipub forlag.
- Larsson B. (1998), Ungdomarna och idrotten: tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:198237>
- Lagerberg, D. & Sundelin, C.(2000) Risk och prognos i socialt arbete med barn: Forskningsmetoder och resultat. Stockholm: Gothia.
- Larsson S & Trygged S (red.) (2010) Counselling. Stödsamtal i socialt arbete. Stockholm, Gothia.
- McLeod, J (2010) 'En modell för inbyggd counselling: berättelsens betydelse'. I Larsson S & Trygged S (red.) Counselling. Stödsamtal i socialt arbete. Stockholm, Gothia.
- Nilsson, A. & Sandström, B. (2001) Till rektor: Min uppgift är att knyta ihop det. Stockholm: Skolverket, Liber.
- Nilsson P. (1998) Fritid i skilda världar: en undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv, Stockholm: Ungdomsstyrelsen. http://www2.ungdomsstyrelsen.se/butiksadmin/showDoc/4028e58a001ca0d101001d431002007e/Fritid_i_skilda_varldar.pdf
- Olsson, E. (2011) Social Relations in Youth. Determinants and Consequences of Relations to Parents, Teachers, and Peers. Stockholm: Stockholms universitet.
- Olsson, E.(2009) The Role of Relations: Do Disadvantaged Adolescents Benefit More from High-Quality Social Relations? ACTA SOCIOLOGICA, vol 53, p 263-286.
- Persson, A. & Svensson, K. (2005) Drogförebyggande arbete I skolan. Möjligheter och dilemman. Lund: Studentlitteratur.
- Rönnerstrand & Johansson (2009) SOM Förtroendet för myndigheter. Riks-SOM-undersökningen 1986-2007. SOM-institutet, Göteborgs universitet

- Salonen, T (2012) Barnens ekonomiska utsatthet 2012. Stockholm: Rädda barnen. Nerladdad från http://www.rb.se/SiteCollectionDocuments/Rapporter/Barns_ekonomiska_utsatthet_2012.pdf
- SFS 2010:800 Skollag. Sveriges riksdag: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2009) Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010a) Elevhälsan i Skollagen. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2010b) Attityder till skolan. Elevernas och lärarnas attityder till skolan. Rapport 344. Stockholm: Fritzes
- Socialstyrelsen & Centre for Health Equity Studies (CHESS) (2012) Skolans betydelse för barns och ungas psykiska hälsa – en studie baserad på den nationella totalundersökningen i årskurs 6 och 9 hösten 2009. Stockholm: Socialstyrelsen
- SOU 2000:19 Från dubbla spår till elevhälsa i en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling.
- SOU 2001:55 Barns och ungdomars välfärd. Forskarantologi från Kommittén välfärdsbokslut. Stockholm: Socialdepartementet
- SOU 2010:95 Se, tolka och agera – allas rätt till en likvärdig utbildning. Slutbetänkande av Utredningen om utsatta barn i skolan. Statens offentliga utredningar, Utbildningsdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- Statens fohälsainstitut (Fhi) (2011) Svenska skolbarns hälsovanor 2009/10. Grundrapport. Nerladdad från <http://www.fhi.se/PageFiles/12995/R2011-27-Svenska-skolbarns-halsovanor-2009-2010-grundrapport.pdf>
- Utbildningsdepartementet (2001) Hälsa lärande och trygghet. Regeringens proposition 2001/02:14.
- Vinnerljung, B., Berlin, M. & Hjern, A. (2010) Skolbetyg, utbildning och risker för ogynnsam utveckling hos barn. I Socialstyrelsen Social rapport 2010. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Westling Allodi, M. (2010) Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt. SOU 2010:79 Delegationen för Jämställdhet i skolan DEJA Rapport IX, Stockholm: Fritzes